

УДК 378. 126

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54907

КОМУНІКАТИВНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА СУГЕСТИВНІ ЗДІБНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

© М. О. Васильєва-Халатникова

У статті розглядається проблема дослідження здібностей викладача вищого навчального закладу. Розкрито та проаналізовано комунікативні, організаційні та сугестивні здібності викладача вищого навчального закладу.

Комунікативна здатність викладача – спроможність встановлювати та формувати у собі педагогічно-доцільну позицію щодо студентів; організаційні здібності – здатності організувати студентський колектив і самого себе; сугестивні здібності виражаються в безпосередньому вольовому впливі викладача на студентів

Ключові слова: викладач, вищий навчальний заклад, здібності, комунікативність, організаційність, сугестивність

In the article it is considered the problem of researching skills of high school teacher. Communicative, organizational and suggestive skills of high school teacher are revealed and analyzed.

Communicative ability of teacher - ability setting and forming a pedagogical and reasonable position about the students; organizational skills - the ability to organize student team and himself; suggestive abilities are expressed in direct volitional influence of teacher on students

Keywords: teacher, high school, ability, communicativeness, organizational, suggestiveness

1. Вступ

Викладач вищого навчального закладу – ключова фігура в системі вищої освіти. Вдосконалення цієї системи багато в чому залежить від особистісних якостей, професійної та методичної підготовленості викладачів, їх здатності вести педагогічну діяльність на якісно новому професійному рівні.

Сьогодні до викладача вищого навчального закладу висуваються високі вимоги. Це обумовлено не тільки потребами реформування вищої школи, а й сучасним трактуванням процесу навчання, відповідно до якого, студент – не пасивний учасник цього процесу, а його активний суб'єкт, який бере участь у вирішенні різних дидактичних завдань.

Сучасна педагогічна теорія і практика засвідчують існування цілого спектру напрямів професійного вдосконалення викладачів вищих навчальних закладів. Джерелом цього процесу є здібності викладачів до творчої, інноваційної педагогічної діяльності. Результатом їх творчого пошуку мають стати оновлення змісту навчання, новітні освітні технології, оригінальні методи, нестандартні підходи у сфері управління навчально-виховним процесом, а також зростання педагогічної майстерності викладачів вищої школи.

2. Постановка проблеми

Становлення викладача вищого навчального закладу як професіонала є актуальною та недостатньо дослідженою науковою проблемою. Вихідною передумовою для дослідження даної проблеми пропонується гіпотеза про те, що вдосконалення професіоналізму педагога вищої школи неможливе без формування властивостей особистості, необхідних для високого рівня самоорганізації педагогічної діяльності викладача. У зв'язку із цим актуальним завданням є проведення аналізу здібностей викладача вищого навчального закладу, які складають основу для розвитку професійної компетентності.

3. Аналіз актуальних досліджень

Аналіз сучасних теоретичних і емпіричних наукових досліджень підкреслює актуальність визначення важливих професійних здібностей викладача вищого навчального закладу (В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур [1], Я. Я. Боллобаш [2], В. С. Гершунський [3], Г. В. Гунда [4], В. Г. Кремень [5], А. К. Маркова, Н. О. Розе [6], О. В. Плахотнік [7] та інші).

4. Мета статті

Розкрити та проаналізувати комунікативні, організаційні, сугестивні здібності викладача вищого

навчального закладу як складові професійної компетентності.

6. Методи дослідження. Аналіз, синтез, дедуція, індукція, узагальнення, порівняння.

7. Виклад основного матеріалу “Комунікативні, організаційні та сугестивні здібності викладача вищого навчального закладу як визначні характеристики професіоналізму”

У процесі педагогічної діяльності викладач знаходиться у постійному спілкуванні зі студентами, здійснює взаємодію з ними. Успішність такої педагогічної взаємодії багато в чому залежить від комунікативних здібностей викладача.

Комунікативна здатність викладача до педагогічного спілкування визначається його спроможністю встановлювати та формувати у собі педагогічно-доцільну позицію до студентів, яка визначає стиль і тон його взаємин з ними (як з колективом, так і з окремими особистостями). При цьому, зрозуміло, викладач спирається на знання вікових та індивідуальних психологічних особливостей студентів [2].

Спілкування представляє, перш за все, обмін інформацією, організацію викладачем взаєморозуміння і взаємовідношень зі студентами за допомогою різних комунікативних засобів. У педагогічній діяльності викладача спілкування сприяє успішному вирішенню навчально-виховних завдань. При цьому викладач повинен бути ініціатором спілкування, вміти організувати його і керувати ним.

Спілкуючись зі студентами, викладач повинен завжди прагнути до встановлення взаєморозуміння з ними. Тим самим він створює найбільш сприятливі соціально-психологічні передумови для педагогічного впливу на студентів.

Педагогічно-доцільні відносини між викладачами та студентами характеризуються трьома особливостями. В пізнавальному плані вони проявляються в знанні викладачами та студентами встановлених взаємин, в їх судженнях один про одного; в емоційному – почуттями симпатії і антипатії, напруги або комфорту; їх динаміко-вольова сторона проявляється в стимулюючому та активізуючому впливі особистісних взаємин на навчальну діяльність студентів [4].

В посиленні впливу особистості викладача на студентів важлива роль належить культурі його спілкування з ними. У культурі педагогічного спілкування конкретно проявляється особистість викладача в цілому, його особистісні якості. Викладачеві необхідно володіти багатьма добре розвиненими професійними якостями, щоб забезпечити високу культуру спілкування.

Головними з них є такі професійні якості:

- доброзичливість;
- чуйність;
- ввічливість;
- вміння вислухати;
- знайти правильний тон спілкування;
- розуміння співбесідника;
- здатність допомогти і т. д.

Саме ці якості найбільш впливають на студентів, мобілізують їх внутрішні сили на активну роботу над собою [1].

Професійний, досвідчений викладач утримується від двох полярних форм спілкування, дуже поширених в спілкуванні викладачів зі студентами на певному етапі розвитку вищого навчального закладу. Перша з них базується на позиції своєрідного “протистояння” викладача і студента (“ми” – викладачі і “вони” – студенти). Це – позиція, заснована на “авторитеті положення”, характеризується поблажливо-відчуженим відношенням до студентів, постійним підкресленням різниці соціальних статусів, прагненням постійно тримати студентів, “на дистанції”. Стиль і тон ставлення до студентів – “прохолодний”, зарозумілий, “імперативно-вимогливий”, має місце постійне підкреслення своєї переваги.

Інша позиція базується на “розмиванні” меж між викладачем і студентами, на встановленні псевдо-дружніх, навіть фамільярних відносин.

В останні роки була відзначена цікава закономірність: якщо раніше студенти, як правило, починали характеристику з вказівок на дидактичні здібності викладача (“Прекрасно знає свою дисципліну”, “Викладає дуже цікаво”, “Пояснює так, що стає абсолютно ясно і зрозуміло”), то тепер “центр ваги” переноситься на особистість викладача (“Ідеальний викладач – це такий, до якого можна підійти і порадитися щодо важких професійних та особистісних ситуацій”). Інакше кажучи, якщо раніше ідеальний викладач сприймався студентами, перш за все як “викладач”, то тепер ідеальний викладач сприймається, перш за все, як “авторитетна особистість” [6].

Під авторитетом викладача розуміється, перш за все, його вплив, що базується на визнанні студентами особливої значущості його ролі, прав, властивих йому якостей, його поведінки [6].

Авторитет викладача – це результат органічного поєднання його особистісних якостей, функцій та наданих йому прав. Тільки той викладач може завоювати авторитет, дії і поведінка якого природні і випливають з його світогляду, переконання, а слова не розходяться з ділом. Досвід вищої школи свідчить про те, що викладач може завоювати увагу студентів різними педагогічними і ораторськими прийомами, особистим шармом. Але, куди важливіше зацікавити самим вивченням навчальної дисципліни, яку викладач здатний так розкрити перед студентами, що наукова складова дисципліни буквально вражає внутрішньою логікою, захоплює цілком всіх студентів, збуджує їх інтерес і викликає бажання дізнатися більше.

З цієї позиції здатний до педагогічної діяльності викладач будує систему взаємовідносин зі студентами. Це – контакт зі студентами, що будується на відносинах співробітництва, взаємоповаги. Це – здатність спілкуватися зі студентами, бути для них близькою людиною, не втрачаючи при цьому авторитету, що базується на таких рисах особистості як скромність у поєднанні з почуттям власної гідності.

Організаторські здібності викладача проявляються в двох видах. По-перше, здатності організувати студентський колектив, і, по-друге, у здатності

організувати самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності [5].

Викладач, перш за все – організатор студентського колективу. Він має організувати колектив студентів згуртувати його, налагодити взаємини дружби і товариської взаємодопомоги. Чи веде гурток, влаштовує екскурсію або проводить заняття – він виступає в ролі організатора. Зрозуміло, не завжди він повинен грати роль безпосереднього організатора. Чим старше студенти, тим більше він надає їм ініціативи та самостійності. Умілий, тактовний, не нав'язливий і не дріб'язковий контроль за студентами забезпечує порядок і дисципліну на занятті, доцільне використання часу, відведеного на навчання і відпочинок.

Аналізуючи організаторську діяльність викладачів-новаторів, можна виокремити ряд конкретних умінь у справі консолідації колективу студентів:

1. Уміння створювати дієві органи самоврядування в колективі, що користуються довірою і авторитетом серед студентів.

2. Уміння виховати в колективі правильне громадську думку.

3. Уміння розподіляти окремі обов'язки, громадські доручення серед членів колективу з урахуванням їх індивідуальних психологічних особливостей, інтересів, схильностей, здібностей. Організувати повсякденний, систематичний контроль з боку колективу за виконанням цього доручення.

4. Уміння організувати правильні взаємини студентів не тільки у навчальній діяльності, але й у трудовій, суспільно-корисній, спортивній діяльності.

5. Уміння поступово створювати в колективі систему розумних, доцільних традицій.

6. Уміння включити колектив в систему більш широких колективів, налагодити широкі зв'язки з іншими колективами, попереджаючи відносини типу нездорового суперництва [5].

Організація викладачем своєї педагогічної діяльності передбачає акуратність, діловитість, чіткість і точність, уміння правильно планувати діяльність і здійснювати самоконтроль. Викладач завжди підкреслено точно, відразу після дзвінка входить в аудиторію, ніколи не запізнюється (це швидко передається студентами), використовує кожну хвилину заняття. У досвідчених викладачів виробляється своєрідне “почуття часу” – вміння правильно розподіляти роботу в часі, укладатися в намічені терміни.

Протягом заняття, звичайно, бувають, іноді непередбачені втрати часу. Але, викладач вміє контролювати і, в разі необхідності, коригувати в часі план заняття, вносити в нього зміни. Досвідчені викладачі рекомендують початківцям заздалегідь робити контрольні розмітки часу в планах заняття – відзначити, що потрібно зробити до закінчення перших 10, 20, 30 і т. д. хвилин заняття, підготувати додатковий матеріал, який можна використовувати, якщо утвориться непередбачений резерв часу, відзначити матеріал, який можна зняти або перенести на наступне заняття.

Організованість викладача дуже високо цінується студентами.

Сугестивні здібності (в перекладі з латинської – “що базуються на навіюванні”) виражаються в

безпосередньому вольовому впливі викладача на студентів, в його здатності висувати вимоги і добиватися їх безумовного виконання. Це своєрідний нав'язливий вплив (звідси й назва).

А. С. Макаренко з цього приводу писав, що часом досить просто висловити рішучу вимогу, щоб підлітки вам поступилися і вчинили так, як ви хочете. Тут є деяка частка сугестивності і деяка частка свідомості того, що ви маєте рацію [1].

З'ясування фізіологічного механізму педагогічного навіювання на даному етапі дослідження не охоплюється нашими завданнями. Визначимо деякі психологічні питання. Зазначена здатність особистості цінна в тих ситуаціях, коли викладач, пред'являючи студентами вимоги, відчуває з їх боку “опір”. При цьому виникають труднощі, часом серйозні, так як дії викладача можуть викликати протидії. Активність викладача нерідко наштовхує на опозицію, протилежну активності окремих студентів.

Здатність до впливу, психологічно можна пояснити, по-перше, індивідуальними особливостями розвитку волі викладача. Викладачам зі слабкою волею працювати у вищому навчальному закладі дуже важко. Сугестивні здібності у них можуть розвиватися з великими труднощами.

По-друге, має значення розвиток комплексу таких якостей особистості, як упевненість у собі, почуття відповідальності за навчання і виховання студентів, переконаність у своїй правоті. При цьому мова йде про здатність вимагати, домагатися свого, але домагатися спокійно, без глибокого натиску, примусу і погроз. Такі ж риси викладача, як м'якотілість, наївна довірливість, млявість, апатія, безпринципна поблажливність, не сприяють успіху педагогічної діяльності.

По-третє, має значення переконливість доводів викладача, його аргументація. Не останню роль відіграють тон і стиль мовного вираження вимоги. Важливо, щоб студенти відчули у тоні викладача і переконаність у своїй правоті, і впевненість у тому, що його вимоги або розпорядження будуть, безумовно, виконані. А. С. Макаренко часто навіть не перевіряв чи виконано його розпорядження. Він знав, що інакше бути не може.

Студенти тонко розуміють, що викладач без сформованих сугестивних здібностей не відчуває себе господарем становища. Характерна особливість: викладачі із сформованими сугестивними здібностями на заняттях майже не роблять зауваження студентам.

8. Результати досліджень

Відповідно до результатів дослідження, можна відмітити, що високий рівень сформованості комунікативних, організаційних та сугестивних здібностей викладача вищого навчального закладу – обов'язкова вимога до професійної компетентності, ефективної педагогічної діяльності викладача.

9. Висновки та перспективи подальших наукових розвідок

Відповідно до проведеного дослідження проаналізовано зміст і значення у педагогічної дія-

льності комунікативних, організаційних та сугестивних здібностей викладача вищого навчального закладу.

Комунікативна здатність викладача до педагогічного спілкування визначає його стиль і тон взаємин зі студентами. Організаторські здібності викладача проявляються у здатності організувати студентський колектив, а також самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності. Сугестивні здібності виражаються в безпосередньому вольовому впливі викладача на студентів.

Визначено, що саме ці здібності є важливими складовими професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, та необхідність подальшого наукового пошуку.

У подальших наукових дослідженнях передбачається проаналізувати та обґрунтувати критерії щодо визначення професійних якостей особистості викладача, що суттєво впливають на зміст педагогічної діяльності та показники її результативності.

Література

1. Беспалько, В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов [Текст] / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. – М., 1989. – 147 с.
2. Болюбаш, Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти [Текст]: навч. посібник / Я. Я. Болюбаш. – К.: ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
3. Гершунский, В. С. Философия образования для XX века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) [Текст] / В. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.

4. Гунда, Г. В. Інновації у підготовці фахівців в умовах класичного університету [Текст] / Г. В. Гунда, В. В. Сагарда. – Ужгород: УДУ, 2000. – 184 с.

5. Енциклопедія освіти [Текст] / гол. ред. В. Г. Кремень; Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Маркова, А. К., Розе Н. А. Професіоналізм в вихованні і освіті [Текст] / А. К. Маркова, Н. А. Розе. – Основы общей и прикладной акмеологии. – М., 1994. – С. 11–39.

7. Плахотнік, О. В. Теоретико-методичні основи розвитку геокологічної освіти в Україні [Текст]: монографія / О. В. Плахотнік; М-во освіти і науки України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.

References

1. Bepaľko, V. P., Tatur, Ju. G. (1989). Sistemno-metodicheskoe obespechenie uchebno-vospitatel'nogo processa podgotovki specialistov. Moscow, 147.
2. Boljubash, Ja. Ja. (1997). Organizacija navchal'nogo procesu u vyshnyh zakladah osvity. Kyiv: VVP KOMPAS, 64.
3. Gershunskij, V. S. (1998). Filosofija obrazovanija dlja XX veka (v poiskah praktiko-orientirovannyh obrazovatel'nyh koncepcij). Moscow: Sovershenstvo, 608.
4. Gunda, G. V. Sagarda, V. V (2000). Innovacii u pidgotovci fahivciv v umovah klasychnogo universytetu. Uzhgorod: UDU, 184.
5. Kremen', V. G. (Ed.) (2008). Encyklopedija osvity. Kyiv: Jurinkom Inter, 1040.
6. Markova, A. K., Roze, N. A. (1994). Professionalizm v vospitanii i obrazovanii. Osnovy obshhej i prikladnoj akmeologii. Moscow, 11–39.
7. Plahotnik, O. V. (1998). Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku geokologichnoi' osvity v Ukraini. Kyiv: Pravda Jaroslavychiv, 333.

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Ягунов В. В.

Дата надходження рукопису 26.10.2015

Васильєва-Халатникова Марина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, асистент, кафедра педагогіки, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, Україна, 01601
E-mail: marina_vasileva_@mail.ru

УДК 378.048.2

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54641

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

© О. Ф. Гук

У статті розглядаються результати проведеного аналізу розвитку української післядипломної педагогічної освіти, обумовленого специфікою сучасного соціального розвитку України. Аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить про посилену увагу до процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників, можливостей системи післядипломної освіти. В результаті огляду й узагальнення наукових проблем підвищення кваліфікації педагогів у вітчизняній педагогічній літературі виділено цілу низку продуктивних ідей

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, освітній аналіз, професійна підготовка, підвищення кваліфікації, педагогічні кадри